

GALERIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI U OSIJEKU

JELICA AMBRUŠ

Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku jedna je od ključnih muzejskih institucija u Hrvatskoj koja udovoljava visokim muzeološkom zahtjevima. Ovako visoko mjesto zauzima ponajviše zahvaljujući bogatim likovnom fundusu s više od 4.000 umjetnina iz vremena XVIII., XIX. i XX stoljeća, koje pripadaju najvišoj nacionalnoj razini i potvrda su formiranja naše likovne umjetnosti u srednjoeuropskom ozračju. Do osnivanja Galerije, vrijednu likovnu baštinu sakupljalo je u privatnim zbirka slavonsko plemstvo Eltz, Odescalchi, Prandau, Pejačević i Norman, te građani u brojnim zbirka. Osnivanjem Muzeja Slavonije 1877. godine, jedne od najstarijih muzejskih institucija u Hrvatskoj, započelo je prikupljanje muzejskog i likovnog materijala.¹

Početkom XX. stoljeća uslijedile su učestalije likovne aktivnosti u gradu. Okupljanjem većeg broja likovnih umjetnika brojnije su i likovne izložbe. Formira se i likovna kritika. Osnivanjem stručnih udruga, od kojih je posebno zapaženo djelovanje Kluba Hrvatskih književnika i umjetnika s likovnom sekcijom,² likovna je djelatnost intenzivnija. Sve je više i pojedinaca koji formiraju vrijedne umjetničke zbirke ili postaju mecene umjetnicima. Osijek je između dva rata imao informaciju o svim značajnijim pojavama hrvatske umjetnosti. Neposrednim kontaktima sa srednjoeurop-

skim kulturnim centrima imao je uvid i u suvremena kretanja srednjoeuropske umjetnosti. Ovako respektabilnu likovnu baštinu iz prošlih stoljeća trebalo okupiti je u za to stručnoj instituciji - Galeriji slika. O tome su pojedinci iz intelektualnih krugova godinama "sanjali".

U arhivalijama Arheološkoga kluba Mursa, koji djeluje od 1933. do 1944. godine, a koje se čuvaju u Muzeju Slavonije vidljiva je inicijativa osnivanja novih institucija kulture u Osijeku: Galerije, Knjižnice, Arhiva i Zavoda za zaštitu spomenika. Iako je Arheološki klub inicirao, nije uspio osnovati Galeriju. No to je uspio, unatoč velikim zaprekama osječki gimnazijalac, dr. Antun Bauer, arheolog i povjesničar umjetnosti. Cijelo vrijeme svoga djelovanja radio je na prikupljanju i otkupu umjetnina, te ih pohranjivao u muzej Slavonije za buduću Galeriju.

Upravo u Osijeku u Muzeju Slavonije gdje je pomagao profesoru Vjekoslavu Celestinu³, tadašnjem kustosu, pobuđeno je zanimanje dr. Antuna Bauera za muzeologiju. Doajen hrvatske muzeologije znao je još u ranoj mladosti, poput iskusnog muzealca prepoznati trajne likovne vrijednosti u odnosu na sadašnjost ali i budućnost.

Nakon osnivanja Gipsoteke u Zagrebu 1937. godine, dr. Bauer je namjeravao osnovati muzejsko-galerijske institucije i izvan Zagreba. U Osijeku je odlučio osnovati Galeriju po ugledu na Modernu galeriju u Zagrebu. Pun poleta i ljubavi za muzeologiju, naišao je na nerazumijevanje kod pojedinaca i institucija od kojih je očekivao potporu. Obaveza je to bila i prema njegovu prvom

učitelju profesoru Celestinu, koji je od njega očekivao povratak u Osijek i Muzej Slavonije. Po završetku studija dr. Bauer je odlučio ostati u Zagrebu. U osječki Muzej dolazi dr. Franjo Buntak iz Zagreba. U ljeto 1939. godine na putu iz Vukovara u Zagreb dr. Bauer se zadržao nakratko u Osijeku, gdje je upoznao dr. Buntaka s idejom osnivanja galerije u Osijeku a u okviru Gradskog muzeja.⁴ U Zagrebu je o svojoj zamisli razgovarao s kiparom Frangešom i profesorom Jiroušekom, tada direktorom Moderne galerije⁵ u Zagrebu, koji su ga podržali u nastojanju oko osnivanja galerije. Frangeš je dopustio da se za osječku Galeriju odlije nekoliko njegovih skulptura, a prof. Jiroušek obećao je iz fundusa Moderne galerije u Zagrebu posuditi više slika za stalni postav. Dr. Bauer je podržan, prijedlog za osnivanje galerije uputio je muzeju i Gradskom poglavarstvu u Osijeku.⁶

Kolegi Buntaku javio je o darovnici umjetnina za buduću galeriju gospođe Malvine Hermann iz Zagreba, udovice Mirka Hermannia iz Osijeka. Spominju se Čikoševo ulje i dvije Valdecove skulpture. Gospođa Hermann obećala je darovati veći broj djela za osječku Galeriju. Dr. Bauer dolazi 25. studenoga 1939. godine U Osijek s prijedlogom o osnivanju galerije, banskom povjereniku dr. Vladimiru Caesaru, a u ime zagrebačke Gipsoteke, Moderne galerije i više privatnih donatora. Dr. Caesar dao je potporu za osnivanje galerije u sljedećoj godini. Rezervirao je u tu svrhu 20.000 kuna, a za smještaj Galerije planirali su isprazniti privatni stan na Mažuranićevo

vijencu broj 1, gdje je od 1933. godine smješten Muzej. U fundus buduće galerije planirali su se uključiti odljevci umjetnina iz vlasništva Gipsoteke u Zagrebu, posudene umjetnine iz Moderne galerije u Zagrebu, umjetnine darovane iz privatnih vlasništva građana i umjetnine prikupljene tijekom vremena u Gradskom poglavarstvu u Osijeku. Vrativši se ohrabren u Zagreb, dr. Bauer je nastavio prikupljati umjetnine za Osijek. Dana 5. siječnja 1940. godine poslao je u Osijek tri sanduka s umjetninama.

Različitost mišljenja oko potrebe osnivanja Galerije u Osijeku odgodilo je njeno osnivanje. Neočekovano, umjesto ranijeg poticaja, učinila je to i Moderna Galerija u Zagrebu odlukom o posudbi slika Osijeku tek nakon osnivanja Galerije. Nadležni u Ministarstvu kulture oglušili su se na ovu inicijativu. Neshvatljiva je bila potreba afirmacije kulturnog života izvan Zagreba u drugim hrvatskim gradovima. Dr. Bauera to ipak nije pokolebalo. I sam potekao iz tzv. "provincije" odlučniji je u svim nastojanju. Sa suprugom Antonijom darovao je više vrijednih umjetnina iz njihova vlasništva. Pridružili su im se novi darovatelji. Novu pošiljku umjetnina poslao je u Osijek 20. listopada 1940. godine.

Negativni je bio odgovor na ponovljeni zahtjev Modernoj galeriji u Zagrebu od 27. siječnja 1941. godine kao suosnivaču Galerije u Osijeku. Početkom 1941. godine u zgradi tadašnjeg Muzeja na Mažuranićevo vijencu br. 1 osigurano je 5 prostorija za smještaj već prikupljenih umjetnina. Rat u travnju 1941. godine zatekao je dr. Bauera

s pripremljenom još jednom pošiljkom umjetnina za Osijek. Bila je to hvale vrijedna gesta gospođe Malvine Hermann, koja je darovala 50 slika i skulptura Osijeku. Dr. Franjo Buntak premješten je iz osječkog Muzeja u Zagreb. Zamijenio ga je umirovljeni profesor dr. Josip Boesendorfer⁷ koji je imenovan za povjerenika - ravnatelja Muzeja, kako bi se muzej spasio moguće devastacije za vrijeme rata. Dr. Boesendorfer zadužio je gospodina Antu Brlića⁸, potpredsjednika Arheološkoga kluba Mursa, za osnivanje Galerije. Gospodin Brlić je dogovorio preuzimanje nove pošiljke slika iz Zagreba u Osijek 30. srpnja 1941. godine.

Špedicija Bilitz dopremila je pet sanduka s umjetninama. U listopadu mjesecu je stigla iz Zagreba još jedna pošiljka s umjetninama. Detaljnije je o prikupljenim umjetninama i dotadašnjim pripremama oko osnivanja Galerije saznajemo iz pisma dr. Antuna Bauera upućenog dr. Josipu Boesendorfu u ljeto 1941. godine. Saznajemo da je u Gipsoteci prikupljeno oko stotinjak slika u vrijednosti oko 1 milijun dinara. Spominju se Crnčić, Šenoa, Čikoš, Kovačević, Bukovac i Vidović. U istom pismu zalaže se za popunjavanje upražnjenog mjesta kustosa u Muzeju stručnom osobom, po mogućnosti stručnim muzealcem. Dr. Boesendorfer uputio je 30. srpnja 1941. godine na osnovi pisma dr. Antuna Bauera službeni zahtjev u ime Muzeja, Poglavarstvu kraljevskog i slobodnog grada Osijeka, za osnivanjem Galerije. Ministarstvo kulture u Zagrebu tražilo je da se provedu još neke birokratske formalnosti prije otvaranja Galerije.

Unatoč neslaganju najviših foruma, stručnih institucija i pojedinaca u Zagrebu dr. Bauer je odlučio što hitnije otvoriti Galeriju i službeno je predati gradu Osijeku. U Osijeku je 4. listopada, gdje se s dr. Boesendorferom i Antunom Brlićem dogovara o otvorenju. Uz pomoć supruge gospođe Antonije Bauer postavio je prvu izložbu iz fundusa Galerije u tri prostorije I. kata na Mažuranićevu vijencu br. 1. Službeno otvorenje galerije kao posebnog odjela gradskog Muzeja obavljeno je u nedjelju 16. studenoga u 11 sati. Na otvorenje je pozvan uži krug uzvanika, dužnosnici Gradskog poglavarstva, Muzeja, članovi društva Mursa, umjetnici, profesori i novinari.

Detaljnije o otvorenju Galerije saznajemo iz Hrvatskog lista⁹.

Nazočne je pozdravio dr. Josip Boesendorfer i upoznao ih s historijatom nastanka najmlađe Galerije slika u Hrvatskoj. Istaknuo je inicijativu dr. Antuna Bauera, koji je za galeriju prikupljao slike i time zadužio grad Osijek. Dr. Bauer je otvorio Galeriju uz obećanje da će i dalje pomagati njen razvoj. Službenim, a ne javnim otvorenjem htjela se izbjeći politizacija njena osnivanja.

Što se tiče popisa fundusa umjetnina, do sada ga je bilo teško detaljno ustanoviti. Hrvatski list¹⁰ navodi da je u fundusu više od sedamdeset djela. Spominju se značajniji autori Crnčić, Bukovac, Iveković, Krušlin, F. Kovačević, Vidović, Šenoa, Krizman, Vanka, Frangeš, Kerdić, Valdec, Augustinčić i Radauš, kao i slike nekih nepoznatih stranih majstora. U staroj arhivi Muzeja

Slavonije nema detaljnijih podataka o fundusu Galerije likovnih umjetnosti, koja se počela voditi nakon drugoga svjetskoga rata, u rubrici provenijencije upisani su nedostatni podaci "ušlo u zbirku prije 1941. godine". Usprkos ratu i izostaloj potpori nadležnih državnih i stručnih institucija u Zagrebu, zahvaljujući zalaganju dr. Antuna Bauera, grad Osijek dobio je konačno dugo željenu instituciju. Bdio je dr. Bauer i desetljećima poslije nad njenim izrastanjem u danas jednu od najuglednijih galerijskih institucija u Hrvatskoj. Zadužio je tako ne samo grad Osijek već i hrvatsku kulturu.

BILJEŠKE:

- 1 Vidi katalog postava Muzeja u izdanju Arheološkog kluba Mursa (Muzaj Slavonije, Osijek)
- Podaci u Katalogu postava Muzeja u izdanju Arheološkog kluba Mursa
- Starim knjigama inventara muzejskog fundusa Arhivu djelovanja Muzeja Slavonije
- Čuvaju se u muzeju Slavonije u Osijeku.
- 2 Klub hrvatskih književnika i umjetnika (1909.-1929.)
- 3 prof. Vjekoslav Celestin, arheolog, numizmatičar i konzervator (Ivanec pod Gorom, 1862. - Osijek, 1936.), četiri desetljeća kustos u Muzeju Slavonije
- 4 Muzej je 1933. godine preselio u 10 prostorija na II. katu Mažuranićeva vijenca 1.
- 5 Prema pismenom prijedlogu upućenom Modernoj galeriji u Zagrebu, predviđeno je da ona ustupi određeni broj umjetnina Muzeju u Osijeku za osnivanje buduće galerije, a Muzej bi imao nadzor nad umjetninama, o čemu bi izvještavao Vlasnika Modernu galeriju. Osječko gradsko poglavarstvo jamčilo bi za posudbu.
- 6 Dopis Gipsoteke br.96 od 17. listopada 1939.
- 7 Dr. Josip Boesendorfer, povjesničar (Lukoč kod Virovitice, 1876. - Osijek, 1957.), dopisni član muenchenske, bečke i jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, ravnatelj Muzeja Slavonije u Osijeku 1944. - 49.
- 8 Ante Brlić, muzeolog (Varaždin, 31. kolovoza 1895. - Vukovar, 31. srpnja 1985.)
- 9 Otvaranje Galerije slika u Osijeku, zaslugom prof dr. Antuna Bauera dobio je Osijek novu kulturnu ustanovu, Hrvatski list, 16. studeni 1941., br. 318
- 10 n. e. Osječka galerija slika, povodom sutrašnjeg otvaranja

kako su postavljani temelji ovoj ustanovi, Hrvatski list, 15. studeni 1941., br. 316

LITERATURA:

- Bauer, Antun. A d, Galerija slika u Osijeku, Zagreb, 1952., (Osobno izdanje, umnoženo)
- Ambruš, Jelica. Povijest Galerije likovnih umjetnosti, Vodič stalnog postava, Osijek, 1978.
- Bauer, Antun. Osnivanje galerije slika u sklopu Gradskog muzeja u Osijeku, Osječki zbornik XVII, Osijek, 1979.
- Brlošić, Stjepan. Kronika Galerije likovnih umjetnosti, Osijek, Monografija-Zbornik, Osijek, 1987.
- Arhivalije Arheološkog kluba Mursa 1933-1944 godine (u Muzeju Slavonije u Osijeku)
- Knjiga inventara fundusa Muzeja Slavonije (u Muzeju Slavonije u Osijeku)
- Knjiga inventara fundusa galerije likovnih umjetnosti (u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku)
- Arhiva i djelovanju Muzeja Slavonije, Osijek, (u Muzeju Slavonije u Osijeku)
- Arhiva o djelovanju Galerije likovnih umjetnosti, Osijek (u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku)